

ние за читателя дотолкова, доколкото е свързано с творческото послание. Ако изводите от личния опит отвеждат към „апокалиптичен“ песимизъм, то естествено трябва да потърсим и онези „възпитателни“ моменти в цикъла на самопознанието, които са тласкали индивида към безветрието. Това ни отвежда към „обратната връзка“ — с каква подготовка, с каква мирогледна основа подхожда читателят към определен художествен факт. Още по-сложен е проблемът за творческата приемственост: как творците подхождат към опита на предходниците си, какво възприемат от този опит. Много от модернистичните течения на XX в. например приемат за свой предтеча Стефан Маларме; и „новоромантизмът“ Валери, и сюрреалистът Бретон вярват, че са разшифровали посланията на „принца на поетите“. Но трагичната изповед на „едно дете на века“, че Книгата е невъзможна, а величието на духа се състои в неуловимия порив към нея, остава неразбрана.

Моите разсъждения почиват на конкретен материал от книгата на Григорова — тя е интересно и с усет за сложността разкрива картината на противоречията на парнасици и символисти, много точно анализира човешката и творческата трагедия на писателите като Стефан Георге и Оскар Уайлд. Нейният прочит на романа „Портретът на Дориан Грей“ с оглед на задачите, които си поставя в изследването, е и своеобразен синтез на модерния възглед за мисията на твореца, и вярна присъда над илюзийните колебания на писатели, които, следвайки непогрешимия си художествен усет, сами доказват погрешността на елитарните си тези, като остават в произведенятия си докрая верни на житейската правда.

Втората част на книгата е посветена на откритията, характерни за реалистичната литература — развенчаването на мита за твореца-избранник, съзнанието „за изключителната отговорност на изкуството и на художника пред вид значението им в борбата за едно по-справедливо обществено устройство“. Григорова точно приписва към постиженията на реализма шедьоврите на писатели като братя Гонкур, Емил Зола, тя подчертава именно уважението към традицията, разглежда реализма на XIX в. като „пряк и закономерен наследник на романтизма“ и същевременно разкрива онези силни новаторски художествени идеи, които ни карат да съдим големите реалисти от XIX в. като велики психолози, като гениални познавачи на човешката природа и на обществените движения. В романите на Стендал, Балзак, Зола Григорова проследява отношението към творческия акт, към личността на художника и доказва повишената социалност, проникновението, с което се анализира съдбата на твореца във враждебното му общество и опасностите, които го дебнат. Авторката успява да открие в най-значимите произведения

онези идеи, които ще ни помогнат по-добре да си обясним еволюцията на художественото мислене, както и онези, исторически обусловени противоречия, които ще доведат до все по-ярко очертаващото се противопоставяне между „модернисти“ и „реалисти“. Последната глава от книгата звучи като обобщение (на по-високо ниво) на разглеждания преди това проблеми. Григорова прави това върху материал от романа на Томас Ман „Доктор Фаустус“ — книга, която действително обобщава постиженията на западноевропейската художествена мисъл и открива нови кръгозори пред твореца-хуманист. В „Доктор Фаустус“ Ман с покръптелна сила разкрива социалните корени на фашизма, но той поставя и извънредно важния въпрос за отговорността на твореца, за неговата вина и за неговите задължения. Григорова пише: „Адриан Леверкиун — немският интелигент от началото на века, е фокус на тенденциите в буржоазното изкуство.“ Какъв път ще избере той, какви съблазни ще го преследват — отговорът на този въпрос ще ни помогне да открием възможните пътища пред западноевропейското изкуство — „чрез трагичния край на Адриан Леверкиун Томас Ман, както и на неговите велики предшественици (Балзак и Зола), доказва, че сухият рационализъм и интелектуализъм, елитарността отрязват пътя на изкуството до ония, за които то в същност е предназначено — за хората.“ Наистина Томас Ман гениално прозира, „че старият хуманизъм е вече изживян, и че прогресивното изкуство трябва да потърси друг път“. Именно пред портите на този „друг път“ ни оставя интересната и проблемна книга на Людмила Григорова. Проблемите на творческата личност и творчеството в условията на социалистическото общество са тема на друг, не по-малко сложен и значим разговор.

Георги Цанков

EDUARD BAYER, DIETMAR ENDLER.
Bulgarische Literatur im Überblick, Verlag Philipp
Reclam jun, Leipzig, 1983. S. 405

ЕДУАРД БАЙЕР, ДИТМАР ЕНДЛЕР, Българска
литература, Обзор, изд. Филипп Реклам юн.,
Лайпциг, 405 с.

Зад доста скромното название „обзор“ се крие в същност история на българската литература от нейните наенки до наши дни. Самото томче респектира със своите 400 страници. И затова още в началото на нашата рецензия ще отбележим със задоволство, че в такава компактна и удобна за ползуване форма е събрано, изложено и коментирано богатството на българската литература.

Именно в това трябва да търсим и основното предназначение на тази книга. Българ-

ската литература — съвременна и историческа, проза, поезия и мемоарна — е добре застъпена в книгоиздаването на ГДР. Всяка година се превеждат заглавия, които веднага намират своите читатели и почитатели. Досега обаче липсваше онази връзка в процеса на възприемане на българската литература, която трябваше да даде на читателя необходимата представа и знания за цялостното развитие на националната българска литература, без които всяко литературно произведение е ограничено по въздействие и обречено на спорадичност и откъснатост. Именно тази пролука успешно се запълни от новоизлязлата книга.

Авторите на книгата са едни от най-добрите познавачи и изследователи на българската литература в ГДР. Проф. Едуард Байер преподава българска литература в Хумболтовия университет в Берлин и е автор на много изследвания и статии, между които се откроява по значимост проучването и анализът на литературнокритическото наследство на Д. Благоев. Доц. Дитмар Ендлер преподава българска литература в университета в Лайпциг и има принос в изследването на типологията на българския роман в сравнителен аспект. Дългогодишната дейност на двамата, техният опит в непосредствения и непрекъснат контакт с българската литература, критика и писатели са гаранция за високото качество на книгата.

Структурно е следван хронологичният принцип, като обемът на отделните раздели е съобразен не само със значението на съответната епоха в развитието на българската литература, но и с предназначението на обзора. Това се отнася преди всичко за старата българска литература през периода IX—XVIII в. В сравнително краткия раздел за този период са обхванати всички по-важни явления и тенденции на развитие на българската литература през Първото и Второто българско царство, както и през османското робство. Авторите са избягнали подробностите от тясно специален характер пред вид широката кръг от читатели, които ще ползват книгата. Посочени са наченките на българската литература и най-важните литературни творци и паметници от тази епоха.

Особен интерес предизвиква едно допълнение към първия раздел, в което се разглежда българското народно творчество — преди всичко песни и балади, но също и легенди, приказки, анекдоти, поговорки и др. Според нас тази глава има изключително важно познавателно значение за читателя, защото го запознава в строен и компактен вид с душевността на българската народност през вековете и нейните изяви посредством многообразни форми на художествено творчество.

Вторият раздел обхваща литературата на Българското възраждане до 1878 г. Умело са определени характерните черти на тази типична за българското развитие епоха в

сравнение със западноевропейския Ренесанс. След подробно разглеждане на творчеството и значението на Паисий и Софроний, на публицистичната и дидактическата литература вниманието на читателя правилно се насочва към основния процес в българската литература през миналия век: създаване на национална литература, възникване на литературните видове и жанрове. След като очертават основните параметри на този процес и разглеждат редица творци на българската литература от този период (Братя Миладинови, Н. Геров, Д. Чинтулов, Г. Раковски, В. Друмев, И. Блъсков, Д. Войников и др.), авторите посвещават по една глава на класиците П. Р. Славейков, Л. Каравелов и Хр. Ботев. Тук искаме да посочим изключително удачната форма на тези глави, в които биография, творчески път и критически анализ се преплитат и се създава предпоставка читателят с интерес да получава информация, но и същевременно да вниква в дълбочината на съответните литературни произведения. Там, където е възможно — особено при Хр. Ботев, са цитирани откъси от стихотворения.

В третия раздел е обхваната литературата през периода от Освобождението до Първата световна война. На мемоарната литература и Захари Стоянов, на Иван Вазов, на критическите реалисти и Елин Пелин не посветена по една глава. В този раздел са намерили своето място и две други важни за развитието на българската литература явления. Специално внимание е обърнато на марксистската литературна критика в България в лицето на нейния пръв творец Димитър Благоев. С вещина и тук авторите обединяват биографически данни с творчески постижения и запознават читателя с основните му литературнокритически и естетически произведения. Подчертават се неговите заслуги за формиране на критериите на литературната критика в България, произтичащи от задачите на социалистическото движение, неговата прозорливост спрямо перспективите на социалистическата литература, неговото точно философско чувство за процесите в културния живот, но не се премълчават и грешните му позиции по отношение на писатели като Иван Вазов и Пенчо Славейков.

В главата за кръга около сп. „Мисъл“ авторите са обединили творческите портрети на самия д-р Кръстев, на Пенчо Славейков, Пейо Яворов, както и на П. Тодоров и К. Христов. При анализ на богатото по емоционалност и мотиви творчество на П. Славейков са привлечени аналогии и съпоставки с редица други световни писатели, оказали влияние върху поета. С това представата за българския творец придобива завършеност, а творчеството му се свързва с европейската съкровищница на културата.

Този раздел приключва с главата за символизма. Характерните черти и развой на това течение в България са осветлени правилно, посочени са конкретни примери. Според

нас обаче не бива Димчо Дебелянов да се разглежда изцяло в тази глава под знака на символистите, както са постъпили авторите. Те самите подчертават, че връзката на Дебелянов със символизма не е била дълбока. Според съвременната българска литературна критика по общия си облик поезията на Дебелянов не е символична, а се доближава до романтизма, който у него се преплита с реализма.* Тези факти определят особено място, което поетът заема в литературната история.

Четвъртият раздел следва хронологически разволя на литературния процес в България през периода между 1917 и 1944 г. Началото и краят на периода са маркирани от творческите портрети на Смирненски и Вацаров, а други глави са посветени на септемврийската поезия, критическия реализъм през 20-те и 30-те години и на Йордан Йовков. Особено много материал обхваща темата за антифашисткия фронт на писателите и подема на социалистическата литература през 30-те години. Тук авторите умело преплитат исторически събития с творческото развитие на писатели и критици като Г. Бакалов, Т. Павлов, Г. Караславов, Кр. Велков, Л. Стоянов и др. Специално внимание се отделя на учредяването на Съюза на трудово-борческите писатели и на издаването на редица социалистически и прогресивни списания и вестници по това време — „РЛФ“, „Звезда“, „Кормило“ и др. Набляга се и на факта, че в тези периодични издания, особено в „РЛФ“, са помествани произведения на прогресивни немски писатели, както и критични материали за тях, което свидетелства за контакти и сътрудничество между български и немски писатели.

Следващият раздел проследява развитието на българската лирика и белетристика след социалистическата революция в България до края на 50-те години. И тук авторите успешно комбинират разволя на литературния процес с конкретни данни и събития от историята на българския народ през този период. Според нас този подход на свързване на чистото литературно развитие с елементи на странознание е абсолютно необходим при подобен род обзори и истории, защото по този начин се очертава характеристиката на историческата действителност, която влияе и определя в решителна степен хода на културното развитие на даден народ. А конкретното развитие на лирика, проза и литературно-естетически възгледи не може да бъде разбрано без вникване в коренните промени, които настъпват в обществото у нас след 9. IX. 1944 г.

Последният раздел на книгата е най-обширен. Обхваща периода на 60-те и 70-те години с всичките му многообразни прояви. Изходна точка е въвеждащата глава, където

на базата на конкретни данни от историческото развитие на България се очертават тенденциите на литературния процес и неговите особености през този качествено нов етап. Отделни глави са посветени на лириката, на селската и на антифашистката тематика в литературата, на историческия роман, на драматургията.

Заслужава да се обърне внимание на онази глава, в която Байер и Ендлер анализират качествено новия подход към действителността от страна на писателите от началото и средата на 60-те години насам. В засиления интерес към личността на съвременника, към неговото място в общественото развитие, към външния мир на литературните герои — тук авторите търсят източника на успехите на съвременната българска литература. Философските и естетическите проблеми обогатяват литературата ни не само жанрово, но и качествено — нови нравствено-етични идеали и критерии, които намират отражение в многобройните произведения на прозата, очертават душевността на днешния българин.

Изказаните в книгата становища и мнения като цяло се опират на съвременната българска критика. Налице са и творчески интерпретации на самите автори. Особено ценен според нас е фактът, че литературното развитие в България се разглежда обективно в непосредствена връзка с конкретната историческа действителност и нейните специфични за съответния период особености. Това повишава познавателното значение на обзора и му отваря път към широките читателски кръгове.

Кого ще ползува книгата? Без колебание ще потвърдим — многостранна е приложимостта ѝ. Специалист-литературед и българистът ще намерят конкретни данни, мнения и сведения за по-малко известни творци. Широката читателска публика ще открие ценни обяснения, без които разбирането на някои литературни произведения е непълноценно. А студенти и аспиранти ще могат да я ползуват като необходим наръчник при изучаване историята на българската литература, при написване на дипломни работи или при по-нататъшна научна работа. Един толкова широк спектър от възможности за използване е залог за високонаучната и общопознавателна стойност на книгата.

Веселин Ванорджиев

ALEXANDRU DUȚU — „LITERATURA COMPARATĂ ȘI ISTORIA MENTALITĂȚILOR“.
Editura Univers, București, 1982

Новият труд на Александру Дуцу е естествен и очакван резултат от неговите занимания досега. Той е написан както за да се даде едно собствено теоретическо и методологическо становище, така и за да се пред-

* Вж. Речник на българската литература. Т. I. С., 1976, с. 320.